
INFORMATIKA PRIVREDA PRAVO

**DODATAK PRIVREDNO PRAVNOM PRIRUČNIKU
U SARADNJI SA EI BULL HN**

Urednik dr Stevan Lilić
Beograd ● Izlazi tromesečno

ZAŠTITA MIKROČIPOVA PRIMJENOM PRAVA INTELEKTUALNE SVOJINE

Mr Vladislav R. Popović

NEKE OPŠTE KARAKTERISTIKE INFORMACIONIH SISTEMA DRUŠTVENO-
-POLITIČKIH ZAJEDNICA

Marija Đermanović

KAKO RAČUNAR MOŽE POMOĆI PRAVNIKU

Mr Ljubiša Stanojević

JURIMETRIJA

Dr Stevan Lilić

ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

REČNIK INFORMATIČKIH IZRAZA

Broj 2

PROLEĆE 1990.

DR STEVAN LILIĆ*

JURIMETRIJA

Uvod. Teorijska i praktična istraživanja koja su dovela do nastanka „pravne informatike“, kretala su se od razmišljanja o „pravu kao komunikacionom procesu“ (Norbert Wiener), preko uvođenja „jurimetrijskog metoda u pravo“ (Lee Loevinger), „simboličke logike“ (Layman Allen), odnosa „pravnik i mašina“ (Colin Tapper), „pravni informacija elektronskim putem“ (John Horty), sve do pitanja primene kibernetike „u službi učvršćivanja socijalističke zakonitosti“ (Džangir A. Kerimov), „mogućnosti“ primene kibernetike i njenih metoda u pravo (Viktor Knapp), i konačno, uobličavanja „pravne kibernetike“ i „pravne informatike“ (Mario Losano). Iako su danas razmišljanja o „pravnoj kibernetici“ uglavnom napuštena, a naučna istraživanja orijentisana na područje „pravne informatike“, neophodno je, u osnovnim crtama dati osvrt na genezu, tj. nastanak i razvoj „pravne kibernetike“, kako bi se razumele okolnosti njene „metamorfoze“, tj. preobražaja u pravnu informatiku.

Pesimizam/optimizam i „robotizacija prava“. Prodor kibernetike i automatike u sva područja društvenog života izaziva kod pojedinaca i nekih grupa bojazan i strah od sve veće mogućnosti „robotizacije“ čoveka, posebno pravnik. Teškoće na ovom području prouzrokovane su, između ostalog, i samom prirodom prava kao specifične funkcije ljudske zajednice i civilizacije. Ovo je u velikoj meri posledica činjenice da je pravo, kao deo tzv. društvene nadgradnje u širem smislu, prevashodno intelektualna aktivnost u okviru ukupne čovekove delatnosti, koja je po svojim karakteristikama i bitnim obeležjima izuzetno kompleksna i složena. Sa ovih pozicija postavlja se kao jedno od osnovnih pitanja u opštem razmatranju kibernetike i prava: da li je uopšte moguće pristupiti pravu na ovaj način, tj. da li je moguća „kibernetizacija“, odnosno „kompjuterizacija“ prava. Zbog toga i ne čudi što se u „početnim periodima“ sa posebnom zabrinutošću gledalo na prodor nove metodologije i sistemske teorije, odnosno kasnije na uvođenje elektronske tehnologije za obradu podataka i informacija u pravo.

„Razvitak kibernetike (tj. informatike — SL) logično da nije mogao ostati nezapažen za pravnike, jer ona otkriva realne mogućnosti za racionalno rešavanje i niza složenih pravnih zadataka. Danas se ističe da

* Pravni fakultet u Beogradu.

pravnik nije samo dužan da zna da predaje informacije, već i da vlada svim odgovarajućim sredstvima njihove tačne predaje. Na ovaj način **savremenoj pravnoj nauci pruža se mogućnost da uprošti i olakša rad u vezi sa primenom prava** (podvukao — SL), prepuštajući čitav niz elementarnih funkcija upravljanja elektronskim mašinama. Moramo priznati da bi se zaista u pojedinim oblastima pravna delatnost mogla svesti na izradu, čuvanje, preradu i predaju informacija. Na ovaj način primenom kibernetike u pravu, elektronske mašine ne bi konkurisale čoveku, kako se to neki pravници boje, već bi im korisno služile, odnosno bile instrument njihove volje i pouzdani pomagač koji multiplicira transformiranu snagu njihovog uma.”¹

Pravo kao komunikacijski fenomen — Norbert Wiener. Međutim, nema sumnje da primena kibernetike, odnosno informatike i odgovarajućih metoda u oblasti prava, može biti od izuzetne koristi pravnicima, posebno kod primene prava. U tom smislu, od presudnog značaja je Wiener-ova postavka o pravu kao „**komunikacijskom fenomenu**”. Uočavajući značaj ovog pitanja, Wiener je u svom radu „Kibernetika i društvo” posvetio posebno poglavlje pitanju „pravai i komunikacije”². Upravo se povodom ovoga jasno vidi koliko se kibernetika „transformisala” od svojih početaka kao „manje-više tehničke discipline”, u disciplinu koja se bavi i problematikom „društvene regulacije”. Stoga je Wiener, po prirodi stvari, i odabrao područje prava kao ilustraciju i elaboraciju primene kibernetike u „društvenim procesima”. Mnogi savremeni pravni pisci, posebno oni orijentisani na istraživanje prava kao kompleksnog sistema, stoje na stanovištu da je pravo, s obzirom na realni razvoj savremenog sveta, prevashodno komunikacijski fenomen, i da se ne može svesti isključivo na normativno-autoritativni poredak „sankcionisan državnim prinudom”. Pristup pravu kao „dinamičnom i otvorenom sistemu” jasno je ispoljen ne samo u savremenoj stručnoj pravnoj literaturi³, već se i kod nas reflektuje u zahtevu za prevazilaženjem tzv. normativističkog paternalizma države⁴.

„Pravo se može definisati kao **etički nadzor nad komunikacijama** (podvukao — SL) i nad jezikom kao oblikom komunikacija, pogotovu kada je ovaj normativni vid pod kontrolom neke vlasti dovoljno jake da svojim odlukama da delotvornu društvenu sankciju. To je proces podešavanja „sprega” koje vezuje ponašanje različitih pojedinaca kako bi se moglo ostvariti ono što zovemo pravdom, i kako bi se sporovi izbegli ili bar izgladili. Stoga, teorija i praksa prava obuhvataju dve grupe problema: oni koji se odnose na njegovu opštu svrhu, tj. na koncept pravde, i oni koji se odnose na tehniku sprovođenja ovih načela.”(...)

¹ Živojin Aleksić, *Kibernetika i pravne discipline*, Pravni život, Beograd, br. 5, 1970 str. 22 (20—37)

² Norbert Viner: *Kibernetika i društvo*, Nolit, Beograd, 1964, Poglavlje „Pravo i komunikacije”, str. 131—140.

³ Roberto Mangabeira Unger: *Law In Modern Society*, The Free Press, New-York-London, 1976; H.L.A. Hart: *The Concept Of Law*, Clarendon Law Series, Oxford, 1984; Nikola Visković: *Tumačenje u pravu*, Pravni život, br. 7—8, 1988, str. 999—1016.

⁴ Gojko Stanić: *Ustava svobode*, ZOTKS, Ljubljana, 1988, str. 85.

Pored opštih principa pravde, zakon mora biti tako jasan i ponovljiv da svaki pojedini građanin može unapred proceniti svoja prava i dužnosti. On mora biti u stanju da utvrdi sa razumnom izvesnošću kakav će stav zauzeti sudija ili porota u odnosu na njegov položaj. Ako to nije u stanju da učini, pravni propis, bez obzira na to koliko dobro-nameran bio, neće mu omogućiti da vodi život pošteđen sporova i konfuzije. (...) Zakon pre svega mora obezbediti da obaveze i prava koja se daju nekom pojedincu u određenom slučaju budu nedvosmisleni.

Recimo to drugim rečima: prva je dužnost zakona, ma kakva bila druga i treća, da zna šta hoće. **Prva je dužnost zakonodavca i sudije da daje jasne, nedvosmislene iskaze, koje će kako stručnjak, tako i običan građanin moći da tumači na jedan i samo na jedan način** (podvukao — SL). Tehnika tumačenja ranijih presuda mora biti takva da pravnik zna ne samo šta je sud rekao, već i sa velikom verovatnoćom da zna šta će sud reći. Stoga se može smatrati da su problemi zakona komunikativni i kibernetički — dakle, problemi ravnomerne i ponovljive kontrole izvesnih kritičkih stanja.”⁵

Jurimetrija (pravometrija) — Lee Loevinger. Pojedine oblasti pravne delatnosti mogu se razumeti kao izrada, čuvanje, prerada i prenos informacije, a elektronski računari pravnicima mogu biti od posebne pomoći kod iznalaženja propisa koje treba u datom slučaju primenjivati od strane onih, čija je funkcija meritorno odlučivanje u „pravnim stvarima” (sudije, službena lica u upravnom postupku, javni tužilac itd.). Stoga je i pitanje odnosa „pravne odluke” i „obrade podataka”, pitanje od prvorazrednog značaja za savremeni preobražaj prava⁶. Veoma uopšteno, moglo bi se reći da istraživanja i ispitivanja vezana za primenu kibernetike u oblasti prava u određenoj meri zaostaju za već postignutim rezultatima njene primene u tehničkim pa i nekim drugim društvenim disciplinama (ekonomija). Ali u poslednje vreme se čine sve ozbiljniji pokušaji da dostignuća i rezultati savremenih istraživanja dobiju širu i obuhvatniju primenu i na području prava. Smatra se da je era „automatizacije prava” otvorena čuvenim radom **Lee Loevinger-a** (Li Levinger), pod nazivom „**Jurimetrija — sledeći korak napred**”⁷, koji je objavljen 1949. godine na Univerzitetu u Minesoti (SAD), kao i drugim njegovim radovima, posebno „**Jurimetrija — nauka i predviđanja na području prava**”⁸ i „**Jurimetrija — metodologija pravnog istraživanja**”⁹. I dok ovi radovi čine, ne samo osnovu pravne kibernetike i pravne informatike, već i prekretnicu u metodologiji pravne spoznaje i jurisprudencije, oni su u našim stručnim pravnim krugovima skoro nepoznati¹⁰. Evo kako Loevinger iznosi potrebu uvođenja „naučnog” metoda (namesto vladajuće dogmatike) u pravo.

⁵ Norbert Viner: *Kibernetika i društvo*, str. 131—139.

⁶ Jon Bing i Trygve Harvald: *Legal Decisions and Information Systems*, Universitetsforlaget, Oslo 1977.

⁷ Lee Loevinger: *Jurimetrics — The Next Step Forward*, Minnesota Law Review, Vol. XXXII, 1949, str. 455—493.

⁸ Lee Loevinger: *Jurimetrics — Science and Prediction in The Field of Law*, Minnesota Law Review, Vol. XLVI, 1961.

⁹ Lee Loevinger: *The Methodology of Legal Inquiry*, „Jurimetrics”, Hans Baade — Editor, Basic Books, New York—London, 1963, str. 5—36.

¹⁰ Interesantno je da o „jurimetriji” kao metodu nema ni reči u radovima nekih naših poznatih pisaca iz oblasti metodologije prava (uporedi recimo, akademik Radomir D. Lukić: *Metodologija Prava*, SANU, Beograd, 1983). U svetu

„Svakim danom pravo postaje sve složenije, građani postaju sve zbunjeniji, a društvo manje integrisano. Naravno, ljudi ne mogu ceniti ono što niti razumeju, niti vide da se ostvaruje. Predlažu se mnoga rešenja: (...) 'Treba doneti nov zakon kojim bi se ljudi naterali da poštuju stare zakone' (...) Uvek će se naći shvatanje koje će podržati svaki mogući predlog, izuzev onog koji kaže **da je samom pravu potrebna promena** (podvukao — SL).¹¹

Upravo iz razloga što je jurisprudencija¹² postavila okvire pravne logike i zbog toga što je jurisprudencija bila angažovana u pronalaženju odgovora na besmislena pitanja uzaludnom spekulacijom, pravo se pretežno razvijalo na **apriori** postavkama, tako da se društvenim potrebama prilagođavalo samo pod velikim pritiscima i vrlo sporo. Pravnici su se toliko zaokupirali rečima i teorijama, da nisu uspeali da stvore nešto što bi iole ličilo na jedan racionalni sistem, kao osnovu ostvarivanja svoje glavne funkcije, tj. razrešavanja kontraverznih situacija. Većina odluka sakrivena je iza verbalne fasade koja je uobličena u silogističkoj formi. (...) ¹³

(Stoga) Sledeći korak napred, na dugom putu ljudskog progresa, mora ići od jurisprudencije (kao puke spekulacije o pravu) ka **jurimetriji** — kao naučnom prilaženju pravnim pitanjima. U oblasti društvene regulacije (tj. prava), moramo makar započeti sa upotrebom istih prilaza i istih metoda koji bi nam omogućili veći napredak u znanju i ovladavanju svakim drugim područjem. Najveći problem sa kojim se, sredinom dvadesetog veka, suočava čovečanstvo, je neadekvatnost društveno-pravnih metoda nasleđenih od nerazvijenih predaka radi upravljanja društvom, a koje je u svakom drugom pogledu, zasnovano na moćnim tehnikama razvijenih nauka. Nepobitna je činjenica da je jurisprudencija na istoj relaciji prema modernoj nauci jurimetrije, kao i astrologija prema astronomiji, alhemija prema hemiji, uverenje prema sujeverju — bavi se beznačajnim pitanjima: i nakon više od dve hiljade godina, pravna nauka još uvek nije ponudila koristan odgovor u odnosu na bilo koje pitanje, ili pak primenljivu tehniku u napadanju nekog problema."¹⁴

praktično nema rada iz oblasti „*jurisprudencije*”, tj. teorije i metodologije prava koji jurimetriju ne svrstava u red „savremenih metoda u pravu” (uporedi, recimo Lord Lloyd of Hampstead, Emeritus Professor of Jurisprudence in the University of London and M.D.A. Freeman: *Introduction to Jurisprudence*, Fifth Edition, Stevens & Sons, London-Toronto, 1985, pod naslovom „Jurimetrics”, str. 701—705 i dr.).

¹¹ Lee Loewinger: *Jurimetrics — The Next Step Forward*, str. 455.

¹² Nota bene (SL) — Pod „*jurisprudencijom*” se, zapravo podrazumeva ono što se kod nas naziva „pravna nauka” (tj. „pravna dogmatika”) u smislu da se „pravna nauka koristi pravnim metodom”. Kako je tzv. pravni metod ustvari „pravno-dogmatski metod”, to je i „pravna nauka”, ustvari „pravna dogmatika”, iako nosi naziv „nauka” (Uporedi: Radomir Lukić: *Uvod u pravo*, Naučna knjiga, Beograd, 1988).

¹³ Lee Loewinger: *Jurimetrics — The Next Step Forward*, str. 470.

¹⁴ Lee Loewinger: *Jurimetrics — The Next Step Forward*, str. 483.

INFORMATIKA PRIVREDA PRAVO

**DODATAK PRIVREDNO PRAVNOM PRIRUČNIKU
U SARADNJI SA EI BULL HN**

**Urednik dr Stevan Lilić
Beograd • Izlazi tromesečno**

Broj 1

Z I M A 1990.